ПИТАННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ГРОМАДЯНИНА ІНШОЇ ДЕРЖАВИ, ЯКИЙ НЕ МАЄ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ АБО МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ, ВИХОДИТЬ ЗА МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ*

<…> Предметом даного спору є позбавлення батьківських прав та стягнення аліментів з відповідача, який є громадянином Арабської Республіки Єгипет та не має місця проживання (перебування) на території України, тоді як позивач разом з неповнолітнім сином на день подання позову до суду проживали на території України.

У постанові від 17 серпня 2022 року в справі № 613/1185/19 Верховний Суд виснував про те, що *серед питань, які має суд вирішити на стадії відкриття провадження у справі, є визначення, чи є повноважним національний суд для розгляду та вирішення спору, а у разі помилкового відкриття провадження у справі з порушенням правил про юрисдикцію спору – закрити таке судове провадження у зв'язку з тим, що він не підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства національними судами України.*

Процесуальне питання, яке повинні вирішити суди та є істотним для врегулювання спору судом України, є те, *чи відноситься його вирішення до юрисдикції саме національного суду України, та за яких умов позивач у цій справі має право звернутися до національного суду України* (постанова Верховного Суду від 27 листопада 2024 року в справі № 753/13059/23).

Якщо спірні правовідносини обтяжені іноземним елементом, то юрисдикція такого спору визначається за спеціальними правилами, закріпленими як у законах України, так і у міжнародно-правових договорах, положення яких є частиною національного законодавства України (постанова Верховного Суду від 23 жовтня 2024 року в справі № 761/11261/23). <…>

Спірні правовідносини обтяжені іноземним елементом.

Вирішуючи питання про підсудність справ з іноземним елементом, суд повинен керуватись не тільки нормами внутрішнього процесуального законодавства, а й колізійними нормами, які містяться перш за все у двосторонніх міжнародних договорах про правову допомогу та інших міжнародних договорах.

Оскільки між Україною та Арабською Республікою Єгипет відсутній чинний двосторонній міжнародний договір про правову допомогу та пра-

* Витяг з постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 712/7235/17 від 25 березня 2026 р. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135733689> (дата звернення 27.04.2026).

pravoua.com.ua

вові відносини у цивільних справах, і Арабська Республіка Єгипет не є Договірною Державою Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, вчиненої 19 жовтня 1996 року у м. Гаага, ратифікованої Верховною Радою України 14 вересня 2006 року, яка набула чинності 1 лютого 2008 року (далі – Гаазька конвенція 1996 року), і яка охоплює питання захисту дітей, батьківської відповідальності та опіки, процесуальні питання, пов'язані з вирішення даного спору, регулюються Законом України "Про міжнародне приватне право".

Закон України "Про міжнародне приватне право" встановлює порядок урегулювання приватно-правових відносин, які хоча б через один зі своїх елементів пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український правопорядок, зокрема, визначає підсудність судам України справ з іноземним елементом.

Підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися, крім випадків, передбачених у статті 76 цього Закону (частина перша статті 75 Закону України "Про міжнародне приватне право").

Статтею 76 Закону України "Про міжнародне приватне право" (в редакції закону, який діяв на час відкриття провадження у справі) визначено, що суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках:

1) якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього Закону;

2) якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача;

3) у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України;

4) якщо у справі про сплату аліментів або про встановлення батьківства позивач має місце проживання в Україні;

5) якщо у справі про відшкодування шкоди позивач – фізична особа має місце проживання в Україні або юридична особа – відповідач – місцезнаходження в Україні;

6) якщо у справі про спадщину спадкодавець у момент смерті був громадянином України або мав в Україні останнє місце проживання;

7) дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України;

8) якщо у справі про визнання безвісно відсутнім або оголошення померлим особа мала останнє відоме місце проживання на території України;

9) якщо справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України;

10) якщо справа проти громадянина України, який за кордоном діє як дипломатичний агент або з інших підстав має імунітет від місцевої юрисдикції, відповідно до міжнародного договору не може бути порушена за кордоном;

11) якщо у справі про банкрутство боржник має місце основних інтересів або основної підприємницької діяльності на території України;

12) в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України.

Крім того, підсудність судам України є виключною у справах з іноземним елементом, якщо у справі, яка стосується правовідносин між дітьми та батьками, обидві сторони мають місце проживання в Україні (пункт 2 частини першої статті 77 Закону України "Про міжнародне приватне право").

Відповідно до частини першої статті 67 Закону України "Про міжнародне приватне право" зобов'язання щодо утримання, які виникають із сімейних відносин, крім випадків, передбачених статтею 66 цього Закону, регулюються правом держави, у якій має місце проживання особа, яка має право на утримання.

На час відкриття провадження у цій справі відповідач, який є громадянином Арабської Республіки Єгипет, вже не проживав на території України, що встановлено судом апеляційної інстанції.

Вказаними нормами Закону України "Про міжнародне приватне право" *не передбачено можливості національних судів приймати до свого провадження і розглядати справи по позбавлення батьківських прав, відповідачем за яким є громадянин іншої держави, який не має місця проживання або місцезнаходження в України. <…>*

Отже, *правовий статус відповідача як іноземного громадянина та його місце проживання поза межами України мають визначальне значення для встановлення юрисдикції, а тому суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про те, що питання батьківських прав виходить за межі компетенції національних судів у даному провадженні, що є підставою для закриття провадження у справі. <…>*